

Mindre bidrag

EN DANSK-NORSK OG EN OLDENGELSK TANDPINEFORMEL

Nordmanden I. Reichborn-Kjenneruds »Vår gamle trolldomsmedisin« er ikke alene et grundlæggende Arbejde, men et fuldendt Bygningsværk rejst over norsk (nordisk) Folkemedicin. Let bliver det ikke at føje noget væsentligt til, og Hullerne i Muren er faa. Hidtil er kun fundet et Sted, hvor den fremragende Forsker har givet helt op og anfører om en Trylleformel, at den har et Indhold, som ikke lader sig tyde (IV, 16). Da Formlen aabenbart har dansk Rod, skal der herfra søges at sætte denne enkelte Byggesten paa Plads.

Formlen findes i to norske Opskrifter fra c. 1790 og 1750; men sær-danske Ordformer som Dræ og Gam viser sydover. Den gengives her efter A. C. Bang: Norske Hexeformularer (1901) No. 908:

»For Orm i Tænderne.

Det første, man ser Is paa Vandet efter Mikkelsdag, saa tag tre Stykker Is i Munden (og sig): Lig stil, Lam, under Gam, indtil der bliver dræit(?) i Rug i det hellige trefoldige Navn Gud Fader, Søn, og Gud den Helligaand. Og spyt saa tre Gange for hvert et Stykke du synker, og gjør ligesaa, naar du seer dræit(?) i Rug, nemlig: tag tre Rugaks i Munden og sig: Lig stil, Lam, under Gam, til Is kommer paa Vandet etc. etc.«

Først Ritus. Der kan vist ikke være Tvivl om, at Isstykkerne skal fri for Tandsmerter i Vinterhalvaaret og de dræende Rugaks i Sommerhalvaaret. Hertil svarer nemlig et dansk Raad til at forebygge Feber. »Hvert Aar, naar Rugen begynder at sætte Dræ, skal du gaa ud paa en Ager og hugge 3 Ags, da faar du ingen Feber.« (E. Tang Kristensen: Gamle Raad for Sygdomme. . . (1922) 308).

Tilbage staar nu selve Formlen. Gam kan være et vinget Fabeldyr (Grif) eller en Grib (smlgn. Lammegrib). Indsættes Gribben i Formlen, hvor Gam i sin Tid kan være foretrukket for Rimets Skyld, og udbygges Formlen som en Sammenligning, faar vi: »Lig stille (Orm i Tand som) Lam under Grib(bens Klo), indtil . . .«, en Sammenstilling som vist skulde opfylde de uskrevne Love for Trylleformlernes Opbygning.

A. C. Bang kan heller ikke have forstaaet Formlen, idet han indsætter et meningsforvirrende: siger for et rigtigt læst: seer, og har aabenbart heller ikke bemærket, at der fra samme Haandskrift, iøvrigt et af de betydningsfuldeste i de norske Samlinger, er trykt en Formel (Bang No. 1193) for at dølge Hugormen, som er opbygget fuldstændig som ovenstaaende: »Lig fast, du jordiske Orm, for mig, som Træet staar fast paa Rod for dig, indtil. . .«.

Det kan være vanskeligt eller umuligt at sige, om Motivet til vor Formel er hentet fra Zoologiens eller Fabeldyrenes Verden. I Vindblæs Kirke (Jylland) er paa Dørkarmstenenes Inderside hugget en vinget Grif og der- under et Dyr, antagelig et Lam, og paa Ydersiderne to vingeløse Griffe og modstillet dem et hornet Korslam (M. Mackeprang: Jydske Granitportaler (1948) 250).

I de omtalte Formler kan Sammenligningen betegnes som positiv; men der findes som bekendt ogsaa Formler, som bygger paa Modsætningen. Til denne Gruppe eller Type, mener jeg, bør henregnes en oldengelsk Tandpineformel, der sidst er trykt og kommenteret i G. Storms: *Anglo-Saxon Magic* (1948) som No. 65.

»Sing ðis wið toðece syððan sunne beo on setle, swiðe oft:

Caio laio quaque uoaque ofer sæloficia sleah manna wrym.

Nemmen her þone man and his fæd(er), cweð þonne:

Lilumenne æceð þæt ofer eall þonne alið, coliað þonne hit
on eorðan hatost byrneð. Fintamen.«

Den første Del af Formlen: Caio . . . indeholder maaske: C. L. (en vis Person) hvorsomhelst naarsomhelst (ved Hjælp af) udenlandsk Lorica Mand slaa Orm. (??)

At Exorcisten skal nævne den syges og dennes Faders Navn bekræftes af en dansk Tandpineformel (H. Boers: *Folketro om Tænder* (1954) 66). Det er muligt, at Cajus og Lajus staar for Søn og Fader.

Men det er den sidste Del af Formlen, som Dr. Storms rent ud betegner som obscur. Han oversætter: »Lilumenne it aches most of all when it mitigates, it cools when it burns hottest on earth,« og kommenterer: »I suggest that the pain is mitigating at the moment it hurts most, that it is cooling when it burns hottest. Under the influence of the charm the pain is realized most, but at the same time the suggestion of alleviation is beginning to work and the pain is already diminishing. Grendon has: It aches beyond telling when he lies down; it cools when on earth it burns most fiercely«.

Det er tidligere bemærket, at Storms og Grendon ved Tolkningen af de oldengelske Formler efter min Mening i for ringe Grad støtter sig til den gottonske Folkemedicin. I dette specielle Tilfælde kan maaske tilføjes, at de ikke som vi Danske umiddelbart kan nikke genkendende til de mange oldengelske Ord, der ikke mere bruges i Nutidsengelsk, men endnu i Dansk, og prøve, om de uvilkaarligt vakte Associationer ikke kan hjælpe til en forsvarlig Løsning.

Naar vi her i Formlens første Linie erfarer, at den skal »synges« ved Solnedgang og senere træffer Verbet: alið (af oe. liðan) vil det uvægerligt vælte frem med Verslinier som: »Nu lider Dagen. . .«, »Solen lider saa smaat mod Hæld. . .«, »Naar Solen monne lide. . .« m. fl. Fra Oldnordisk kendes Udtryk som »dagrinn var mjök áliðinn«. Prøver man nu at indsætte Solen i Forbindelse med alið i Storms' egen Oversættelse, hvor han karakteristisk nok tyr til det latinske mitigate, faas: »Smaaamænd! (Smlgn. oldn. smámenni; Godnavn for Orme?) det smerter mest af alt, naar den (Solen) er gaaet ned; det (Smerten i Tanden) kølnar, naar den (Solen) brønder varmest paa Jorden.«

Det kan vist forsvares at tydes saaledes, at Tandpinen sætter kraftigst ind, naar Nattekulden kommer, men svinder – og helst for stedse –, naar Solen næste Dag staar højest paa Himmelen.

Da Løsningen, som nævnt, i nogen Grad bygger paa Association og

Intuition, er Paralleller særlig ønskværdige, og Reichborn-Kjennerud (IV, 14) nævner netop, at i Ringbu tror de, Tandværken »tar sig op« til Kl. 12 Nat, men gir sig senere.

Man kan til Slut spørge, hvorfor der især over den oldengelske er noget tilsyneladende gaadelignende. Det kan skyldes mangelfuld Overlevering (f. Eks. sunne læst eller hørt som þonne), men kan maaske ogsaa være tilstræbt. Symbolikken var klar for de faa i Inderkredsen, og Yderkredsen behøvede ikke umiddelbart at forstaa Formlens Ord – tværtimod; thi først da blev de rigtige Trylleord.

C. C. Matthiessen.

HÖLL (HÄVLL) VIÐ HÝROGI

I »Lægerådene i den eldre Edda« (MM 1923) og »Eddatidens medicin« (ANF 1924) har I. Reichborn-Kjennerud indgaaende behandlet ovenstaaende Linie fra Hávamál 137 med de mange vidt forskellige Tydninger især af det første Ord. R.-Kj. oversætter Hyld ved Husstrid (Uenighed mellem Ægtefolkene og den deraf følgende Ufrugtbarhed) med Hylden opfattet som »vettetre, tuntre, butre«. Hylden var tidligere helt ukendt paa Island, deraf maaske Usikkerheden hos den islandske Afskriver af Codex regius overfor Stavemaaden og Ukendskab til Midlet i det hele taget.

At man maa fastholde Oversættelsen: »Hyld ved Husstrid (Kiv mellem Ægtefolk)« bekræftes paa en baade afgørende og morsom Maade gennem en Optegnelse (No 847) i Johan J. Törners Samling af Widskeppelser (utg. av K. Rob. V. Wikman 1946): »Om bruden är rädd för att få en ond man skall hon drifwa kärnan ur fläder och ha hos sig, samt under wigseln drifwa ut honom, så bryter hon al mansens wrede.« Udgaven er af W. forsynet med talrige Anmærkninger. Saadanne fattes desværre ved vort Nummer, om hvilket det kun oplyses, at det er nedskrevet af T. c. 1760; men Aarhundrederne mellem Hávamáls Forfatter og Törner er jo kun som Dage at regne inden for Overtro og folkemedicinsk Tradition.

C. C. Matthiessen.

FRA JON SKONVIG TIL ERIK MOLTKE

Med værket: *Jon Skonvig og de andre runetegnere* (I, 1956, Billeder og kildetext (VIII + 240 pp., kr. 45), II 1958, Skildring og kommentar (299 pp., kr. 55) = Bibliotheca Arnarnagana, Supplementum vol. I-II), som her skal gøres til genstand for en mere orienterende end kritisk omtale, har Erik Moltke til overmål indfriet et gammelt løfte til venner og fagfæller om at levere en skildring af forudsætningerne for og forarbejderne til Ole Worms runeværk fra 1643, Monumenta Danica, den første samlede behandling af de danske (og norske) runemindesmærker. Moltke har nemlig ikke nøjet sig med at behandle og vurdere de tegnere og undersøgere, som Ole Worm brugte for over 300 år siden, men er gået videre og har en